

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Василяка К.М.

студент,

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ПЕРІОДИЗАЦІЯ Й ОСОБЛИВОСТІ ДИТЯЧИХ ВІКОВИХ КРИЗ

Ми розпочали наше дослідження з розгляду власне поняття, що таке «вікова дитяча криза». Це нестабільний перехідний період, у результаті якого звична система взаємодії безпосередньо дитини з навколишнім світом уже не може функціонувати й бути, як-от вона колись була [5]. Ця система руйнується, бо вже не відповідає вимогам виживання індивіда надалі, бо вичерпала себе. Дитина отримує особистісний розвиток, набуває нових якостей, якщо криза розв'язана у вірному напрямку [12]. Так, індивід, який підростає, навчається самостійності, незалежності у прийнятті рішень, сепарації від рідної домівки. Це необхідний шлях до його соціалізації [2].

Також ми розглянули підходи різних учених і їхню інтерпретацію дитячих вікових криз – спочатку від класичних теорій, і наприкінці перейшли до сучасних поглядів у новітній історії.

Відомий автор З. Фройд розробив власну концепцію психоаналізу, згідно з якою людина живе у внутрішньому конфлікті зі самою собою, власною природою [9]. Вона витісняє переживання в безодню несвідомого, якщо на них накладається соціальна заборона. Однак самі відчуття намагаються прорватися у свідомість людини. І, у такий спосіб, вона може розв'язати цей конфлікт. Отже, дитина проходить психосексуальний розвиток із самого народження до підліткового віку.

У наступному підході ми розглянули епігенетичну концепцію Е. Еріксона. Згідно з основним задумом наступного автора, Еріксона, стадії розвитку людини закріплені спадково, і, зокрема, людина в кожному з восьми періодів отримує або продуктивну якість, або проблемну ланку аж до психопатології залежно від успішності розв'язування кризи. Є дві ключові відмінності його теорії від теорії З. Фрейда: по-перше, Еріксон не обмежується тільки підлітковим віком,

як-от закінченням особистісного розвитку в цей період, він розвиває положення власної концепції аж до самої старості людини, тобто розглядає весь період людської життєдіяльності. По-друге, якщо теорія Фройда може належати до класу біогенетичних, то Еріксон припускає теорію конвергенції двох факторів. За задумом Еріксона, стадії, через які проходить людина, спочатку детерміновані в її розвитку й незворотні, але якості, які вона набуває за кожним етапом вікового розвитку, формуються залежно від очікувань соціуму [7]. Тобто, Фройд надав увагу психосексуальній, біологічній стороні потягів і бажань, а Еріксон надав набагато більшу увагу соціальній стороні розвитку та становленню особистості, впливу навколишнього середовища.

Наступний підхід – це концепція Б.Д. Ельконіна. Цей дослідник розглядав періодизацію вікових криз із точки зору культурно-історичного процесу [10]. Тобто він продемонстрував аналогію з історичною періодизацією розвитку людини. Також він розглядав зміну діяльностей індивіда у процесі проходження життєвого шляху та дорослішання [11]. Сюди включені мотиваційно-потребовий і оперативно-технічний блоки. Також йдеться про критичні й литичні періоди, динамічні й стабільні відповідно до людського життя.

Якщо порівнювати підхід цього автора зі двома попередніми, то головна відмінність полягає, зокрема, із теорією Фройда. Полягає вона в тому, що останній повністю наголошував на біологічну складову розв'язування особистісного конфлікту [3].

Ключове у Фройда – це те, що біологічна природа, витіснення інстинктів, потягів, бажань, переживань, – Id-(Воно), – є інстанцією, як-от все одно сильнішою, та що порівняно переважає вгору за соціальну ознаку [9]. Була версія, що якщо натиснути на безумовні рефлексії людини, депривувати її потреби, то все соціально людське і прийнятне тут же відступає на задній план [6]. А теорія Ельконіна швидше навіть більше розкриває соціальний причинно-наслідковий детермінізм, і суттєво доповнює його, ніж це робить теорія Еріксона [7]. Теорія Ельконіна зачіпає моральні цінності, світогляд та відбиття свідомості людини. Тобто, останній швидше навіть розширив спектр, що не обмежується тільки певними якостями за будь-якою конкретною стадією. Теорія Ельконіна соціогенетична. Він писав також про те, що дитина народжується без інстинктів, і патерни зі структурою характеристики її поведінки також є набутими.

Тепер ми можемо перейти до узагальнення інформації щодо теорії найсучаснішого, і, що найголовніше, українського вченого, психолога В.Ф. Моргуна [8]. Його періодизація відрізняється від усіх попередніх. Але відразу ідею й основу періодизації Моргуна можна порівняти з Е. Еріксоном, бо вони обидва охоплюють у власних дослідженнях і наукових розробках усе життя людини з самого народження і до самої смерті.

У теорії В.Ф. Моргуна немає уточнення, чи закріплені стадії спадково, або ж це є соціальними та придбаними характеристиками. Але є однозначна вказівка на зміну соціальних ситуацій і провідних діяльностей, як це є в теорії Б.Д. Ельконіна. Моргун підкреслював дуже обмежений вплив на людину лібідо, сублімації та творчості, тобто не зводив їх в абсолют. Однак зазначив позитивну роль впливу захисних механізмів із огляду на те, що сам Фрейд та деякі інші представники психоаналізу наполягали на розв'язуванні внутрішнього конфлікту й катарсисі. Теорія В.Ф. Моргуна швидше належить до соціогенетичних.

Варто зазначити, що в З. Фрейда і Б.Д. Ельконіна теорії лінійні й жорстко структуровані як визначення тільки одного боку розвитку дитини – біологічного та соціального відповідно, водночас теорія Е. Еріксона скоріше може належати до конвергенції двох факторів, а теорія В.Ф. Моргуна не має жорсткої структури, у всякому разі, вона не визначена, але, найімовірніше, належить до низки соціогенетичних.

Список використаних джерел:

1. Berger V. G. Exercise and quality of life / V. G. Berger, D. A. Tobar. // *New sport and exercise psychology companion*. – 2011. – № 475. – Р. 483–505.
2. Божович Л. И. Личность и её формирование в детском возрасте. – СПб.: Питер, 2008. – 400 с.
3. Возрастная психология: учебное пособие для студентов-психологов / Составит. Гимаева Ю. А. – Х.: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2013. – 112 с.
4. Выготский Л. С. Вопросы детской психологии / Психология. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – Разд. 3. – С. 911–997.
5. Выготский Л.С. Проблема возраста / Психология. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – Разд. 3. – С. 892–910.
6. Гарр Т. Р. Почему люди бунтуют // Серия «Мастера социологии» [пер. с англ. В. Анурин.]: – СПб. [и др.]: Питер, 2005. – 460 с. : ил.; 21.
7. Детство и общество / Э. Г. Эриксон ; пер. с англ. и науч. ред. А. А. Алексеева. – 2-е изд., перераб. и доп. – СПб.: Лет. сад, 2000. – 415 с.

8. Моргун В. Ф. Менталітет особистості: багатовимірність цілісності / В. Ф. Моргун // Зб. наук. праць: Вісник Харківського національного університету. – № 702. – Сер.: Психологія. – Вип. 34 / за ред. О.Ф. Іванової. – Харків: ХНУ, 2005. – С. 128–139.
9. Фрейд З. Психология бессознательного. – М.: Просвещение, 1989.
10. Эльконин Б. Д. К проблеме периодизации психического развития в детском возрасте // Вопр. психол. – 1971. – № 4.
11. Эльконин Б. Д. Кризис детства и основания проектирования форм детского развития. – Вопросы психологии. – 1992. – № 3–4. – С. 7–13.
12. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. – М., 1996.